

Minskad alkohol- och cannabis- användning bland ungdomar på Mariamottagningar En effekt av Coronapandemin?

Mats Anderberg, Mikael Dahlberg

Mats Anderberg, docent, Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet, Växjö.

E-post: mats.anderberg@lnu.se

Mikael Dahlberg, lektor, Institutet för kunskaps- och metodutveckling inom missbruksvården (IKM), Linnéuniversitetet, Växjö. E-post: mikael.dahlberg@lnu.se

Studien belyser Coronapandemins eventuella betydelse för de 658 ungdomar som påbörjade behandling för alkohol- och narkotikaproblem på Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö år 2020 vad gäller droganvändning och psykosocial situation jämfört med uppgifter för 2016-2019. I studien observeras flera parallella förändringar kring ungdomarnas alkohol- och cannabisanvändning som kan hänga samman med förändrade umgängesmönster till följd av en ökad social distansering under pandemin. Dessa positiva indikationer kan ställas mot en befarad ökad psykisk ohälsa de kommande åren.

The study highlights the possible significance of the Covid-19 pandemic for the 658 young people who initiated treatment for alcohol and drug problems at the Maria clinics in Stockholm, Gothenburg and Malmö in 2020 in terms of substance use and psychosocial situation compared with data for 2016-2019. The study observes several parallel reductions of young people's alcohol and cannabis use, which may be linked to changing social patterns because of increased social distancing during the pandemic. These positive indications can be reflected in a presumed increase in mental illness in the coming years.

Inledning

Coronapandemin har påtagligt påverkat människor på ett flertal olika sätt. Ungdomar är en grupp som ses som särskilt riskutsatt för olika typer av negativa konsekvenser (IFAU 2021). Distansundervisning på gymnasiet har inneburit ökade krav på självstudier och mindre stöd av lärare, vilket kan betyda att det blir svårare för en del elever att tillgodogöra sig utbildning (Folkhälsomyndigheten 2020). Elever med sämre studieförutsättningar drabbas hårdare av distansundervisning än andra ungdomar. Detta gäller t.ex. elever som är i behov av särskilt stöd och ungdomar i familjer med sämre socioekonomiska förhållanden, trångboddhet eller sämre tekniska förutsättningar. Folkhälsomyndigheten bedömer också att det finns risk för att andelen elever med behörighet till gymnasiet minskar. Ungdomsarbetslösheten har ökat då möjligheten till extrajobb, tim- och säsongsanställningar eller praktikplatser har försämrats då branscher där unga ofta får sina första jobb har drabbats hårdare under pandemin (IFAU 2021). Under 2021 beräknas arbetslösheten för ungdomar i åldern 18-24 år stiga till 15 procent (FORTE 2020). Den psykiska ohälsan, som har ökat bland unga det senaste decenniet (Folkhälsomyndigheten 2018, Socialstyrelsen 2019; SOU 2021), riskerar att eskalera då det kan bli svårare för ungdomar att få arbete (IFAU 2021).

Genom att gymnasieskolan övergick till distansundervisning och många fritidsaktiviteter avbröts eller begränsades, fick även många ungdomar en mer ostrukturerad tillvaro och tvingades till ett mindre umgänge med jämnåriga. Istället tillbringades mer tid med familjen, vilket kunde öka både stress och konflikter i hemmet. Pandemin medförde att många föräldrar jobbade hemma, blev permitterade eller förlorade sina arbeten. Till följd av den sociala distanseringen kan det sociala skyddsnätet med släkt och vänner samtidigt ha blivit mer otillgängligt.

Det finns en stark koppling mellan ungdomars skolsvårigheter, psykiska ohälsa och missbruksproblem senare i livet (Stone m.fl. 2012). Skolgången kan för många ungdomar även utgöra en viktig främjande faktor (Carter m.fl. 2008; Gauffin 2015). De barn och unga som är tvungna att avstå dagliga fritidsaktiviteter på grund av ekonomiska begränsningar lider av mer psykiska problem än de som inte gör det (Hagquist & Gustafsson 2020; Kim & Hagquist 2018a). En del studier om hur Coronapandemin i olika avseenden har påverkat ungdomar har också genomförts. Det finns tydliga indikationer på att ungdomar upplever större ensamhet, stress, oro och depression under pandemin (Barney m.fl. 2020, Fegert m.fl. 2020). Det är sedan tidigare känt att olika typer av samhällskriser försämrar ungas psykiska hälsa. En oro för familjens ekonomi är exempelvis mycket starkt relaterad till ungdomars psykiska ohälsa. Under den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet ökade såväl ungdomars oro för sin familjs ekonomi som psykosomatiska besvär (Kim & Hagquist 2018b). Ju mer

ungdomar oroade sig, desto mer omfattande psykosomatiska problem rapporterade de. Det finns även risk för en ökad våldsutsatthet mot barn och unga i lågkonjunkturer (Fegert m.fl. 2020). Stress och påfrestningar i ung ålder, social isolering och tristess är också kända riskfaktorer för utveckling av både depression och missbruksproblem (Sarvey & Welsh 2021). Ungdomar som redan före pandemin hade erfarenheter av psykisk ohälsa har en ökad risk för att utveckla ångestproblematik och kan få svårigheter med att hantera de nya utmaningar som pandemin medför (Fegert m.fl. 2020). Det finns även en ökad risk för självskadande beteende och självmord i denna grupp.

Några av de studier som har undersökt hur alkohol- och droganvändningen bland ungdomar och unga vuxna har förändrats under Covid 19-krisen har visat att såväl alkoholkonsumtion som cannabisanvändning generellt har minskat (CAN 2021, Dumas m.fl. 2020; Graupensperger m.fl. 2021a; 2021b). I en studie från Canada med drygt 1 000 ungdomar ökade dock konsumtionen av både alkohol och cannabis hos de med en redan hög användning (Dumas m.fl. 2020). En större andel av dessa använde alkohol eller narkotika i ensamhet, men ibland också tillsammans med vänner virtuellt eller fysiskt. En överraskande stor andel av dem använde även alkohol och/eller cannabis tillsammans med föräldrarna. Studien undersökte också vilka typer av motiv de hade för sin droganvändning. Sociala motiv för sin alkoholanvändning minskade under pandemin, medan ”tristess”-motiv för cannabisanvändning ökade avsevärt. Användningen av droger i ensamhet var kopplad till både en ökad Covid 19-rädsla och depressiva symptom, vilket i sin tur relaterades till en form av självmedicinering och hantering av negativa känslor.

Av en amerikansk studie med nästan 600 unga vuxna framgick att alkoholkonsumtionen generellt minskade, samtidigt som de drack mer per tillfälle. Inga förändringar av cannabisanvändningen skedde för dem under perioden (Graupensperger m.fl. 2021b). Motiven för deras alkoholanvändning kopplades i högre grad till depression jämfört med tidigare och när det gällde cannabis ökade motiven för hantering av tristess.

I en svensk enkätstudie, med ca 1 800 ungdomar i åldern 15-19, som distribuerades via sociala medier undersöktes hur Coronapandemin påverkat deras psykosociala hälsa och sätt att fungera i livet (Kapetanovic m.fl. 2021). Merparten av ungdomarna rapporterade inga förändringar i sitt sätt att fungera vare sig socialt eller psykiskt. De rapporterade generellt inga förändringar i sin användning av alkohol eller droger, medan alkoholanvändning för berusning hade ökat för en mindre del av ungdomarna. En mindre andel ungdomar mådde dock psykiskt sämre under pandemin i form av en ökad ångest och stress. Många kände sig även mer ensamma och isolerade. Detta gällde främst flickor och ungdomar som hade haft distansundervisning.

Av CAN:s senaste kartläggning av skolevers drogvanor framgår det att både alkohol- och narkotikaanvändningen hos såväl högstadie- som gymnasieelever har minskat sedan 2019 (CAN 2021). I en särskild analys konstateras dock ett samband mellan negativa upplevelser av pandemin och narkotikaanvändning (Zetterqvist & Gripe 2021).

Ungdomars alkohol- och narkotikaanvändning är nära förbunden med olika medicinska, psykiska och sociala risker och konsekvenser. En omfattande alkoholkonsumtion kan leda till förgiftning, ökad risk för oskyddat eller oönskat sex, olycksfall, våld och brottslighet, självskadebeteende och självmord (Patton m.fl. 2014). En tidig debut med narkotika under ungdomen riskerar att skapa avbrott i vuxenblivandet och försämrade möjligheter att slutföra utbildning samt medför ökade risker för familje- och relationsproblem, social exkludering, psykisk ohälsa, kriminalitet och allvarigare missbruksproblem senare i livet (Stone m.fl. 2012). För en mindre andel svenska ungdomar blir konsekvenserna av deras alkohol- och narkotikaanvändning så problematiska att de t.ex. inleder en kontakt med en Maria-mottagning.

Det finns sammantaget en viss ökad risk för förvärrade alkohol- och narkotikaproblem hos en mindre del ungdomar i kölvattnet av Coronapandemin till följd av en ökad oro och osäkerhet inför framtiden (Folkhälsomyndigheten 2020; Ingolia 2020), men troligen också en minskad droganvändning till följd av en begränsad tillgång till alkohol och narkotika (Sarvey & Welsh 2021).

Det är således viktigt att också undersöka om dessa iakttagelser avspeglas hos ungdomar med alkohol- och narkotikaproblem då sådana studier saknas. Syftet med denna studie är att beskriva de ungdomar som påbörjade behandling för alkohol- och narkotikaproblem på Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö år 2020 vad gäller droganvändning och psykosocial situation samt att jämföra dessa uppgifter med 2016-2019 för att belysa Coronapandemins eventuella betydelse.

Metod

Maria-mottagningar är specialiserade öppenvårdsenheter som vänder sig till ungdomar med alkohol- och narkotikaproblem. De bedrivs i samverkan mellan kommun och region och gemensamt för de flesta mottagningarna är att man erbjuder psykosocial och medicinsk bedömning kring missbruk av alkohol och droger, drogtestar, individuell eller familjeterapeutisk behandling samt manualbaserade behandlingsprogram. I uppdraget ingår också information och rådgivning till andra verksamheter och yrkesgrupper som kommer i kontakt med ungdomar. Den genomsnittliga vårdtiden är 4-6 månader och personalen består av socionomer, sjuksköterskor, psykologer och läkare (Anderberg & Dahlberg 2014).

Studiens urval baseras på uppgifter om 658 ungdomar som påbörjade en be-

handlingskontakt under tidsperioden 2020-01-01 – 2020-12-31 från mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Uppgifterna är inhämtade med stöd av intervjumetoden UngDOK som är specifikt utvecklad för ungdomar med missbruksproblem. Syftet med intervjun är att kartlägga den unges problem, behov och aktuella situation för att kunna göra relevant bedömning, planering och genomförande av behandling. Inskrivningsformuläret omfattar följande livsområden: boende och försörjning, sysselsättning, alkohol och droger, behandlingshistoria, kriminalitet, uppväxt, utsatthet för våld, familj och relationer, fysisk samt psykisk hälsa (Anderberg & Dahlberg 2014). Intervjun registreras i ett dataprogram och överförs till en forskningsdatabas som förvaltas av Institutet för kunskaps- och metodutveckling inom ungdoms- och missbruksvården (IKM) vid Linnéuniversitetet i Växjö. För lagring och bearbetning av uppgifter i forskningssyfte finns tillstånd från forskningsetisk kommitté vid Socialstyrelsen och i denna rapport användes endast anonymiserade data. Resultaten från en genomförd valideringsstudie av UngDOK visar att intervjuens psykometriska egenskaper generellt är tillfredsställande (Dahlberg m.fl. 2017).

Ett uttag från databasen genomfördes i mars 2020 och från inskrivningsformuläret valdes ett flertal variabler utifrån studiens syfte. Materialet bearbetades och analyserades med stöd av IBM SPSS Statistics 26.

Resultat

Inledningsvis ges en övergripande bild över gruppen ungdomar som påbörjat vård på Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö de senaste fem åren. Därefter ges en fördjupning avseende skillnader mellan flickor och pojkar för ett flertal centrala variabler.

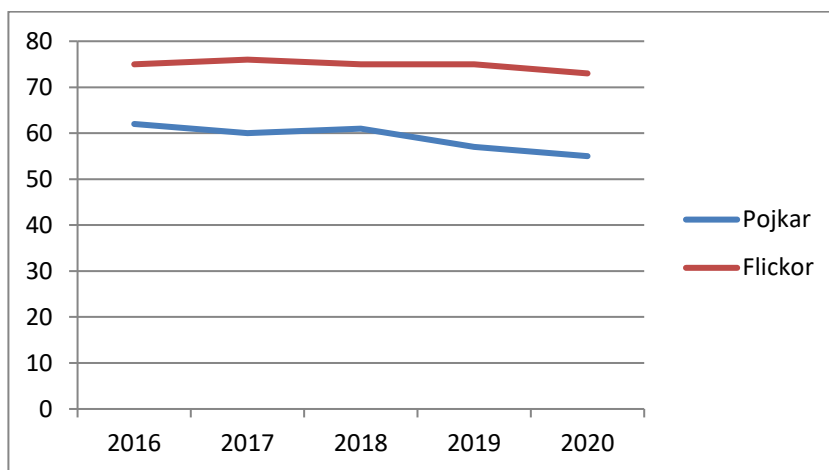
Som framgår av tabellen nedan utgör flickorna en fjärdedel av de som inleder en vårdkontakt och deras andel har ökat något under 2020. Medelåldern är 17 år när kontakten påbörjas. Andelen ungdomar som kommer i kontakt med Maria-mottagningarna på eget, föräldrars eller vänners initiativ har minskat 2020 och uppgår till 47 procent.

Det är totalt 10 procent av ungdomarna som helt saknat någon form av sysselsättning de senaste tre månaderna. Andelen ungdomar som rapporterar att de har eller har haft problem i skolan som påverkat deras resultat, närvaro eller trivsel är generellt stor och andelen uppgår totalt till 60 procent för år 2020. Könsskillnader kvarstår över tid genom att flickor (73%) i påtagligt högre grad än pojkar (55%) uppger problem i skolan (se diagram 1).

Tabell 1. Ungdomar som påbörjat vård på Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö 2016-2020.

	2016 N=612	2017 N=678	2018 N=652	2019 N=695	2020 N=658
Andel flickor/pojkar (%)	26/74	26/74	24/75	23/77	26/74
Medianålder (år)	17	17	17	17	17
Behandlingskontakt via eget/nätverkets initiativ (%)	41	44	44	50	47
Saknar sysselsättning (%)	11	11	12	10	10
Problem i skolan (%)	66	64	65	61	60
Primär drog (%)					
Cannabis	84	81	80	81	78
Alkohol	11	12	10	10	8
Övriga droger	5	6	10	9	12
Frekvens av primär drog (%)	38	39	40	37	30
Debutålder för primär drog (år)	15	15	15	15	15
Användning av annan drog (%)	43	43	48	43	41
AUDIT-C (%)	36	33	35	30	28
Tidigare missbruksvård (%)	25	22	24	29	25
Besvärliga uppväxtvillkor (%)	50	48	50	42	44
Dömd för brott (%)	30	25	31	29	34
Pågående psykiatrisk vård (%)	22	23	28	21	24

Diagram 1. Problem i skolan 2016-2020, pojkar och flickor.

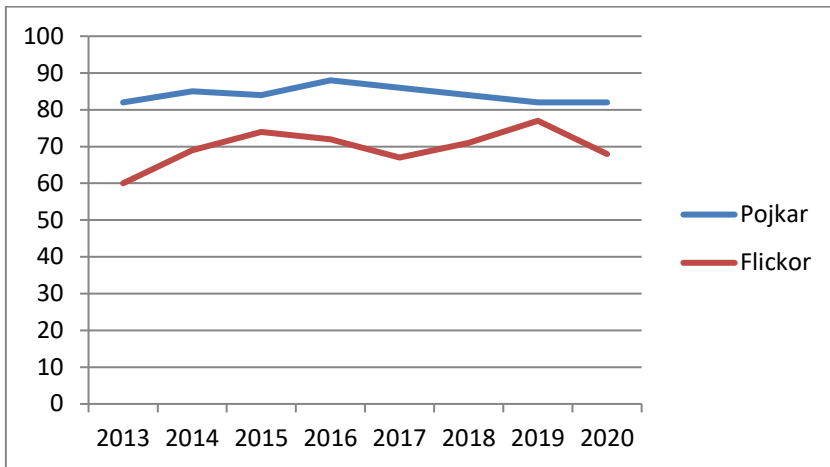

Av de ungdomar som vänder sig till Maria-mottagningarna uppger merparten cannabis som den drog som utgör störst problem för dem eller är anledningen till en påbörjad vårdkontakt. Andelen ungdomar som anger cannabis som primär drog har minskat något 2020 (78% år 2020). På motsvarande sätt har andelen ungdomar som anger alkohol minskat, från 10 procent år 2019 till 8 procent år 2020. När det gäller användning av övriga droger som primär drog har det skett en ökning det senaste året från 9 till 12 procent 2020. De mest förekomman-

de preparaten som rapporteras under övriga droger är opioider/smärtstillande (4,9%), ecstasy (2,4%), kokain (2,3%), bensodiazepiner (1,3%) samt heroin (1,1%).

Det finns även betydande könsskillnader vad gäller primär drog då det generellt är fler pojkar än flickor som använder cannabis (se diagram 2). År 2020 uppger totalt 68 procent av flickorna och 82 procent av pojkarna cannabis som huvuddrog. Alkohol som primär drog fortsätter generellt att minska och det gäller både för flickor och pojkar. Övriga droger t.ex. opioider och ecstasy har ökat som primär drog och till stor del svarar flickorna för nämnda ökning.

Diagram 2. Cannabis som primär drog 2016-2020, pojkar och flickor.

Av diagram 3 framgår att andelen ungdomar som de senaste tre månaderna har använt den primära drogen mer än 2-3 gånger i veckan uppgår till totalt 30 procent, vilket är en minskning med 7 procent sedan 2019. Det framkommer tydliga könsskillnader för en hög användningsfrekvens även om dessa minskat avsevärt de senaste åren, där andelen flickor är 36 procent medan andelen pojkar är 27 procent för 2020.

Den generella debutåldern för primär drog är som tidigare 15 år och är en uppgift som är stabil över tid.

Totalt anger 41 procent av samtliga ungdomar att de använder andra droger vid sidan av den primära drogen, vilket är en minskning med 2 procent från 2019 till 2020. Det framkommer även tydliga könsskillnader under innevarande år då 51 procent av flickorna och 37 procent av pojkarna uppger användning av andra droger förutom huvuddrogen (se diagram 4). De mest förekommande preparaten som uppges vid sidan av huvuddrogen är alkohol, cannabis, opioider/andra smärtstillande, ecstasy och bensodiazepiner.

Diagram 3. Hög användningsfrekvens av primär drog 2016-2020, pojkar och flickor.

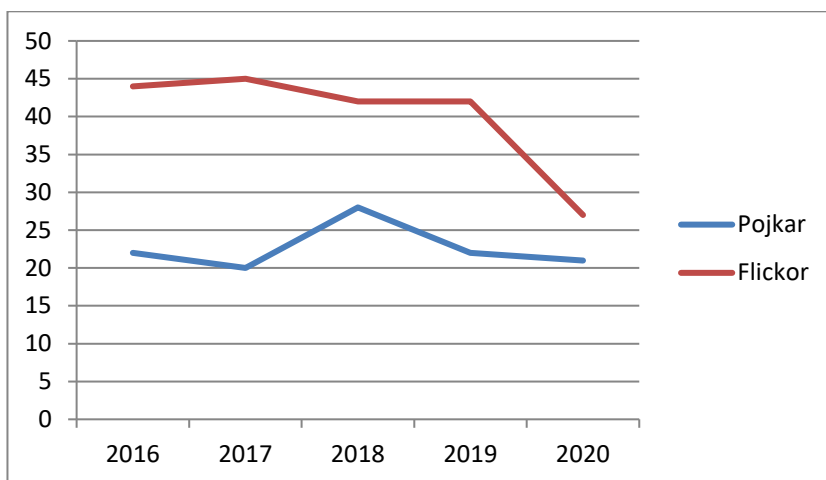
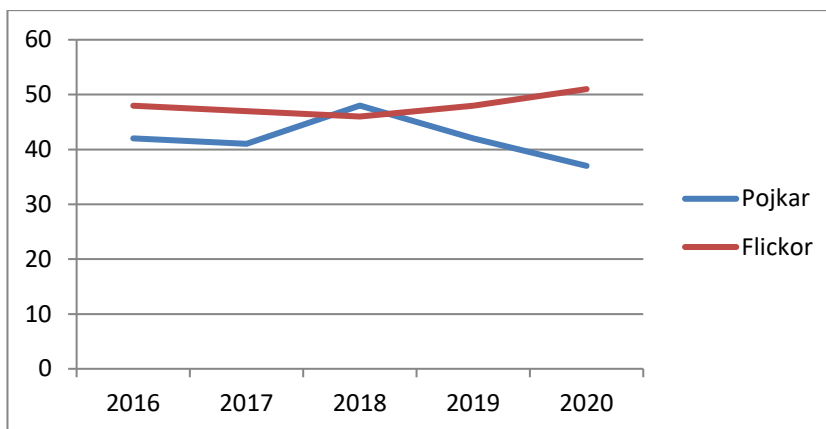
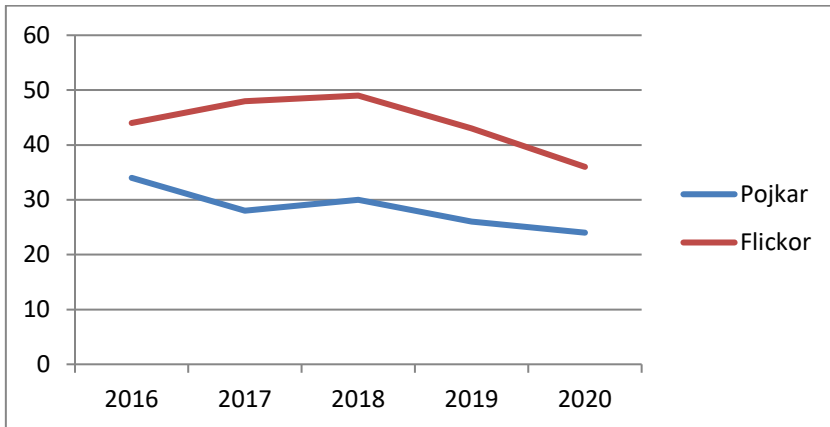

Diagram 4. Användning av annan drog 2016-2020, pojkar och flickor.

När det gäller ungdomarnas rapportering kring alkohol framträder en generellt nedåtgående trend. Den riskfyllda alkoholkonsumtionen, enligt AUDIT-C, har totalt minskat från 35 procent år 2018 till 28 procent år 2020. I nedanstående figur (diagram 5) framgår också att det finns tydliga skillnader mellan flickor och pojkar avseende denna uppgift och för 2020 anger 36 procent av flickorna och 24 procent av pojkarna en riskfylld alkoholkonsumtion.

Diagram 5. Riskfylld alkoholkonsumtion (AUDIT-C) 2016-2020, pojkar och flickor.

I denna typ av kartläggningar är det betydelsefullt att studera hur stor del av ungdomarna som tidigare har varit föremål för någon form av missbruksvård för att åskådliggöra eventuella förändringar vad gäller nyttillkomna ungdomar med alkohol- och narkotikaproblem. För år 2020 är det totalt 25 procent som tidigare haft kontakt med vården för alkohol- eller narkotikaproblem, d.v.s. en reduktion med 4 procent under året. Totalt har 44 procent av de ungdomar som kommer i kontakt med Maria-mottagningarna erfarenheter av missbruk, psykiska problem och våld i sin nära omgivning under uppväxten under 2020.

I diagram 6 framgår att det har skett en tydlig ökning från 2019 till 2020 beträffande den totala andelen ungdomar som har dömts för brott från 29 till 34 procent. Som framgår av diagram 6 nedan så ökar andelen dömda för båda könen generellt under 2020. Bland pojkar är 40 procent dömda för brott och för flickor är andelen 19 procent.

När det gäller pågående kontakter med psykiatrin har totalt 24 procent av ungdomarna en sådan vårdkontakt. Det föreligger tydliga könsskillnader där flickornas och pojkarnas andel utgörs av 41 respektive 18 procent (se diagram 7). Från 2019 till 2020 har det skett en ökning av andelen pågående psykiatrisk vård och denna tendens gäller framförallt flickor.

Diskussion

Denna studie syftade till att åskådliggöra om och hur droganvändning och psykosociala problem bland ungdomar som påbörjar en öppenvårdskontakt på storstädernas Maria-mottagningar under 2020 har förändrats samt Coronapandemins eventuella betydelse för dessa variationer. Här lyfts några av de viktiga resultaten fram och diskuteras.

Diagram 6. Diagram 6. Dömd för brott 2016-2020, pojkar och flickor.

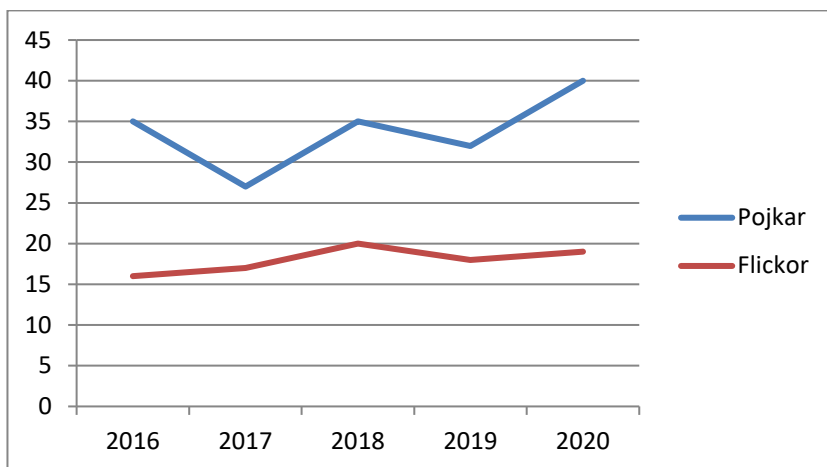
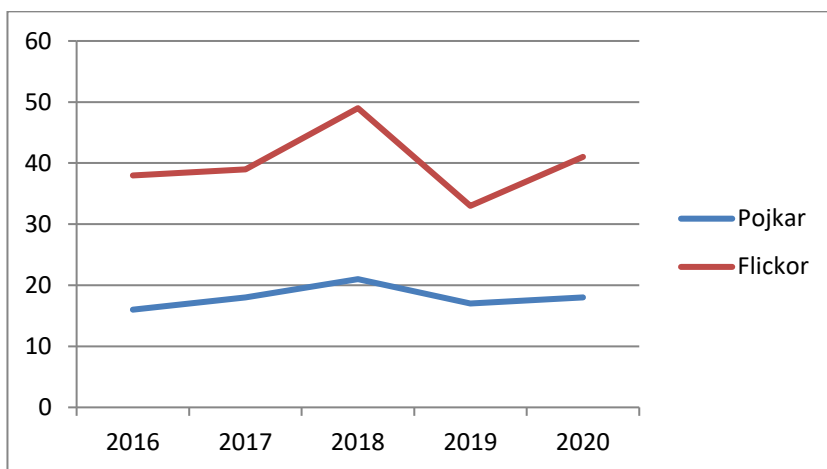

Diagram 7. Pågående psykiatrisk vård 2016-2020, pojkar och flickor.

Ungdomar som påbörjar vård och behandling på Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö utgör sammantaget en heterogen målgrupp, där en grupp ungdomar är socialt förankrade och har ett mer experimentellt bruk av cannabis och andra droger, medan en annan grupp har en allvarigare missbruksproblematik samt en högre belastning vad gäller flera andra riskfaktorer (Anderberg & Dahlberg 2018).

Det framkommer även uppenbara skillnader mellan flickor och pojkar avseende ett flertal av de indikatorer som ingår i den aktuella rapporteringen. Det är en generell tendens att de flickor som påbörjar kontakt med de tre städernas

mottagningar är mer belastade än pojkarna när det gäller problem i skolan, mer omfattande problem i uppväxtmiljön, i högre grad användning av övriga droger som primär drog samt användning av annan drog, en högre riskfylld alkoholkonsumtion och oftare en pågående psykiatrisk vårdkontakt. Dessa skillnader har förstärkts under 2020 efter att det annars skett en viss utjämning de senaste åren mellan könen. En positiv förändring är att flickornas andel generellt har ökat. Det framstår dock som en fortsatt viktig utmaning för verksamheterna att skapa strukturer för att öka både antalet och andelen flickor vid mottagningarna.

Totalt saknar var tionde ungdom någon form av sysselsättning under de senaste tre månaderna innan vårdkontakten påbörjas. Denna indikator har inte förändrats nämnvärt under 2020. Det är dock troligt att den ökande arbetslösheten p.g.a. Coronapandemin kommer att drabba ungdomar hårdare framöver eftersom de har en svagare förankring på arbetsmarknaden och i större utsträckning arbetar inom tjänste- och servicesektorn (IFAU 2021). Det gäller i synnerhet de ungdomar som har bekymmer med alkohol eller droger där många redan har sämre förutsättningar än ungdomar generellt.

Det är 3/5-delar av ungdomarna som har eller har haft problem i skolan som påverkat deras resultat, närvaro eller trivsel under 2020. Följderna av en ökad distansundervisning, som särskilt påverkar gymnasieelever, är sannolikt för tidigt att skönja. En generellt hög nivå av skolproblem är oroande då det är en särskilt viktig riskfaktor som negativt kan påverka ungdomars möjlighet till framtida utveckling och etablering i samhället samt kopplas till alkohol- och narkotikamissbruk, psykisk ohälsa och kriminalitet (Vinnerljung m.fl. 2010).

Av de ungdomar som vänder sig till Maria-mottagningarna uppger ca fyra femtedelar cannabis som den drog som utgör störst problem för dem eller är anledningen till deras påbörjade vårdkontakt. Andelen ungdomar totalt som anger cannabis som primär drog har legat på en mycket stabil nivå över tid även om den minskat något 2020. Andelen unga som anger alkohol som primär drog fortsätter att minska något, medan det för övriga droger (t.ex. opioider/andra smärtstillande medel, kokain och bensodiazepiner) har ökat något det senaste tre åren. Såväl tillgängligheten som beslagen av både narkotikaklassade läkemedel som Tramadol och kokain har ökat i Sverige de senaste åren (CAN 2019; Tullverket 2021).

Minskningen av alkohol och cannabis som primär drog och användningsfrekvens, nedgången av annan drog (som huvudsakligen utgörs av alkohol respektive cannabis) och den riskfyllda alkoholkonsumtionen på en generell nivå skulle kunna hänga samman med förändrade umgängesmonster och en ökad social distansering under pandemin. Liknande mönster har setts i ett flertal andra studier med ungdomar (CAN 2021; Dumas m.fl. 2020; Graupensperger m.fl. 2021a; 2021b; Kapetanovic m.fl. 2021). Alkohol och cannabis bland ungdomar används vanligtvis i olika former av sociala sammanhang och till-

gängligheten till alkohol och cannabis kan därmed ha varit mer begränsad än tidigare. Ökningen av andra droger som t.ex. opioider och narkotikaklassade läkemedel motsäger till viss del denna hypotes, men det handlar då om preparat som oftare intas i ensamhet och huvudsakligen av andra skäl än sociala (Dumas m.fl. 2020; Graupensperger m.fl. 2021b). Ytterligare en tänkbar förklaring är att gruppen ungdomar med en mer omfattande problematik (oftare flickor) tydligare framträder i statistiken. Detta antagande styrks genom att andelen flickor generellt har ökat något och att andelen ”lågrisk-ungdomar” (oftare pojkar) i motsvarande grad har sjunkit.

Totalt har ca en tredjedel av ungdomarna blivit dömda för brott när de inleder vårdkontakt, d.v.s. en ökning med 5 procent under 2020. Denna ökning ligger överensstämmer väl med en generell ökning av både misstänkta och dömda för narkotikabrott. I åldersgruppen 15-17 år har det exempelvis under 2020 skett en ökning av misstänkta för narkotikabrott med 8 % sedan 2019 (Brå 2021). Ökningen kan med stor sannolikhet även knytas till pandemin genom att den haft stor betydelse för polisens arbete:

”Pandemin har även påverkat de brottsutredande myndigheternas verksamhet. Inom Polisen har bland annat utbildningar ställts in och trycket på viss verksamhet, exempelvis kommanderingar till fotbollsmatcher och andra evenemang har minskat. Det har frigjort resurser som tillfälligt har styrts om till yttre tjänst för ökad synlighet på gator och torg och till att utreda brott” (Brå 2021, s. 54-55)

Ökningen av andel dömda för narkotikabrott kan möjligen även hänga samman med polisens insats *Rimfrost*, som påbörjades i november 2019 och slutfördes juni 2020, samt försöksverksamheten *Snabbare lagföring*. Den förra riktade sig mot gängbrottslighet i bl.a. storstädernas socialt utsatta områden och den senare arbetsmetoden innebär att polis gör färdigt utredningen direkt när de ingripit mot en misstänkt person för brott som är av lägre rang, t.ex. narkotikabrott, stöld och rattfylleri (Brå 2021).

För 2020 är det 1/4 av ungdomarna som har en pågående psykiatrisk vårdkontakt. Det innebär också en viss ökning sedan 2019. Även här framträder påtagliga könsskillnader, där flickorna utgör en dubbelt så stor andel som pojkar. Att denna ökning hänger samman med Coronapandemin är ytterst osäkert, även om det finns farhågor om att psykiska problem hos ungdomar till följd av pandemin kommer att öka framöver (Barney m.fl. 2020, Fegert m.fl. 2020; FORTE 2020; Hagquist & Gustafsson 2020)

På samma sätt som pandemin kan generera en ökad problematik för ungdomar i olika avseenden så kan den också ha fördelar för gruppen riskutsatta ungdomar, genom t.ex. mindre kontakt med vänner som har problem med kriminalitet och droger. Den fysiska distanseringen minskar även möjligheterna

till socialt drickande. Tonåringar som lever mer socialt distanserade kan på så vis skyddas från sociala situationer som annars skulle ha kunnat leda till alkohol- och droganvändning. Av studien framgår således att Coronapandemin på ett flertal olika sätt kan ha påverkat de ungdomar som påbörjar en behandlingskontakt på storstädernas Maria-mottagningar. Särskilt minskningen av alkohol och cannabis som primär drog, minskad användningsfrekvens och minskad riskfylld alkoholkonsumtion kan hänga samman med begränsat umgänge till följd av restriktioner och inställda fritidsaktiviteter under pandemin. Dessa positiva indikationer kan ställas mot en befärad ökad psykisk ohälsa under kommande år.

De förändringar som framträder i studien är generellt små och det kan således vara svårt att dra några långtgående slutsatser om att dessa kan relateras till pandemin. Istället kan det handla om normala variationer och fluktuationer som sker över tid. Det som dock talar emot detta är att det särskilt inom alkohol- och narkotikaområdet sker flera parallella förändringar i jämförelse med 2019 års siffror som kan indikera en koppling.

FORTE (2020) och Fegert m.fl. (2020) spår att pandemins följdverkningar kommer att innebära stora påfrestningar framöver på elevhälsa, barn- och ungdomspsykiatri och andra verksamheter som vänder sig till ungdomar med psykosociala problem. Även om en del förändringar har kunnat identifieras så är det för tidigt att bedöma dess fulla konsekvenser för unga.

Omställningen under Covid-19 pandemin har dock även ökat möjligheten att använda digitala behandlingssamtal för ungdomar med missbruksproblem såväl individuellt som tillsammans med deras familj (Bagley m.fl. 2021; Hogue m.fl. 2021; Sarvey & Welsh 2021). Detta kan vara särskilt viktigt för ungdomar och familjer som har svårt att via befintliga kommunikationsmedel ta sig till personliga möten eller som bor på landsbygden. Det kan även vara lättare att få med föräldrar som befinner sig på andra platser. Tekniken kan dock inte ersätta fysiska och personliga möten där det är lättare att förmedla empati och andra känslor (Bagley m.fl. 2021; Barney m.fl. 2020). Andra identifierade hinder är att det kan vara problematiskt att föra samtal med ungdomar som är trångbodda eller inte vill visa hur de har det hemma. Det kan även vara svårare med urinprovstagning och för behandlare att göra relevanta bedömningar av ungdomarnas status. Denna typ av insatser kan emellertid utgöra en betydelsefull alternativ stödform för ungdomar med alkohol- och narkotikaproblem även efter pandemin.

Det är även viktigt att framöver uppmärksamma hur pandemin har påverkat ungdomarnas skolgång. Distansundervisning kan ha positiva effekter för en del unga, medan det kan försämra för ungdomar som behöver mycket stöd. Det kan därför vara av stor betydelse att utbildningssystemet tillförs resurser för att erbjuda unga det pedagogiska och sociala stöd de behöver för att nå behörighet till gymnasium eller slutföra sina studier och undvika social exkludering på längre sikt.

Referenser

- Anderberg, M. & Dahlberg, M. (2014). Ungdomar med missbruksproblem: en deskriptiv studie av Maria-mottagningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 91(4), 348-359. <https://socialmedicinsk.tidskrift.se/index.php/smt/article/view/1219/1032>
- Anderberg, M. & Dahlberg, M. (2018). Gender differences among adolescents with substance abuse problems at Maria clinics in Sweden. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 35(1), 24-38. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1455072517751263>
- Bagley, S.M., Hadland, S.E. & Yule, A.M. (2021). A commentary on the impact of COVID-19 on engagement of youth with substance use and co-occurring psychiatric disorders. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 121, 108175.
- Barney, A., Buckelew, S., Mesheriakova, V. & Raymond-Flesch, M. (2020). The COVID-19 Pandemic and Rapid Implementation of Adolescent and Young Adult Telemedicine: Challenges and Opportunities for Innovation. *Journal of Adolescent Health*, 67(2), 164-171.
- Brå (2021). *Kriminalstatistik 2020. Misstänkta personer. Slutlig statistik*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå). https://www.bra.se/download/18.1f8c9903175f8b2aa7078e6/1617005729489/Sammanfattning_misstankta_2020.pdf
- CAN (2019). *Drogutvecklingen i Sverige 2019 – med fokus på narkotika*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). <https://www.can.se/app/uploads/2020/01/can-rapport-180-drogutvecklingen-i-sverige-2019.pdf>
- CAN (2021). *Skolelevers droganor 2021*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). <https://www.can.se/app/uploads/2021/12/can-rapport-205-cans-nationella-skolundersokning-2021.pdf>
- Carter, M., McGee, R., Taylor, B. & Williams, S. (2008). Health outcomes in adolescence: Associations with family, friends and school engagement. *Journal of Adolescence*, 30(1), 51-62.
- Dahlberg, M., Anderberg, M. & Wennberg, P. (2017). Psychometric properties of the UngDOK – a structured interview for adolescents with substance use problems. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 34(2), 160-172. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1455072516687440>
- Dumas, T.M., Ellis, W. & Litt, D.M. (2020). What Does Adolescent Substance Use Look Like During the COVID-19 Pandemic? Examining Changes in Frequency, Social Contexts, and Pandemic-Related Predictors. *Journal of Adolescent Health*, 67(3), 354-361.
- Fegert, J.M., Vitiello, B., Plener, P.L. & Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: A narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(1), 20.
- Folkhälsomyndigheten (2018). *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985-2014*. Östersund: Folkhälsomyndigheten. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/628f1bfc932b474f9503cc6f8e29fd45/varfor-psykiska-ohalsan-okat-barn-unga-18023-2-webb-rapport.pdf>
- Folkhälsomyndigheten (2020). *Covid-19-pandemins tänkbara konsekvenser på folkhälsan*. Östersund: Folkhälsomyndigheten. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/pubreader/pdfview/display/76637?browserprint=1>
- FORTE (2020). *Sambällseffekter av coronapandemin – psykisk ohälsa bland unga*. Stockholm: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE).
- Gauffin, K. (2015). *Embodiment of inequality. The translation of childhood social inequality to alcohol related health disparities later in life*. Stockholm: Department of Public Health Sciences, Karolinska Institutet.
- Graupensperger, S., Jaffe, A.E., Fleming, C.B., Kilmer, J.R., Lee, C.M. & Larimer, M.E. (2021a). Changes in College Student Alcohol Use During the COVID-19 Pandemic: Are Perceived Drinking Norms Still

Relevant? *Emerging Adulthood*, 216769682098674.

- Graupensperger, S., Fleming, C.B., Jaffe, A.E., Rhew, I.C., Patrick, M.E., & Lee, C.M. (2021b). Changes in Young Adults' Alcohol and Marijuana Use, Norms, and Motives From Before to During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Adolescent Health*, 68(4), 658-665.
- Hagquist, C. & Gustafsson, J-E. (2020). I spåren av 90-talskris och coronapandemi: Ökad ekonomisk stress och psykisk ohälsa bland unga? *Socialmedicinsk tidskrift*, 97(5-6), 817-831. file:///C:/Users/maavivos/Downloads/admin-curt-hagquist-jan-eric-gustafsson%20(1).pdf
- Hogue, A., Becker, S.J., Fishman, M., Henderson, C.E. & Levy, S. (2021). Youth OUD treatment during and after COVID: Increasing family involvement across the services continuum. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 120, 108159.
- IFAU (2021). *Barn och unga under coronapandemin. Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde*. Rapport 2021:2. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2021/r-2021-02-barn-och-unga-under-coronapandemin.pdf>
- Ignolia, C. (2020). COVID-19 and Youth Substance Use: We Need More than Good Intentions. *Journal of Behavioral Health Services & Research*, 48(1), 1-3.
- Kapetanovic, S., Gurdal, S., Ander, B. & Sorbring, E. (2021). Reported Changes in Adolescent Psychosocial Functioning during the COVID-19 Outbreak. *Adolescents*, 1, 10-20.
- Kim, Y. & Hagquist, C. (2018a). Mental health problems among economically disadvantaged adolescents in an increasingly unequal society: A Swedish study using repeated cross-sectional data from 1995 to 2011. *Population Health*, 6, 44-53.
- Kim, Y. & Hagquist, C. (2018b). Trends in adolescent mental health during economic upturns and downturns: a multilevel analysis of Swedish data 1988-2008. *Journal of Epidemiol Community Health*, 72(2), 101-108.
- Patton, G.C., Coffey, C., Romaniuk, H., Mackinnon, A., Carlin, J.B., Degenhardt, L., Olsson, C.A. & Moran, P. (2014). The prognosis of common mental disorders in adolescents: a 14-year prospective cohort study. *Lancet*, 383, 1404-1411.
- Sarvey, D. & Welsh, J.W. (2021). Adolescent substance use: Challenges and opportunities related to COVID-19. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 122, 108212.
- Socialstyrelsen (2019). *Psykiatrisk vård och behandling till barn och unga. Öppna jämförelser 2019*. Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2019-12-6475.pdf>
- Stone, A. L., Becker, L. G., Huber, A. M., & Catalano, R. F. (2012). Review of risk and protective factors of substance use and problem use in emerging adulthood. *Addictive behaviors*, 37(7), 747-775.
- SOU (2021). *Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga*. Delbetänkande av Utredningen om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga. SOU 2021:34. Stockholm: Elanders AB. https://www.regeringen.se/49942f/contentassets/299a86d87e5d475d947ff2131a552ca4/sou_2021_34_webb_del_1.pdf
- Tullverket (2021). *Beslagsstatistik 2020*. Stockholm: Tullverket. https://www.tullverket.se/download/18.422c8052175b1d827691e42/1613540174207/Tullverkets%20beslagsstatistik%202020_media.pdf
- Vinnerljung, B., Berlin, M. & Hjern, A. (2010). Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling hos barn. I Socialstyrelsen *Social Rapport 2010*, kap 7, 227-266. Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2010-3-11.pdf>
- Zetterqvist, M. & Gripe, I. (2021). *Påverkad av pandemin? Ungas upplevelser av covid-19-pandemin och kopplingen till psykosomatiska besvär samt erfarenheter av alkohol, narkotika, tobak och spel*. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). <https://www.can.se/app/uploads/2021/10/can-fokusrapport-13-2021.pdf>